

ТЭМА 3.2. ЯНКА КУПАЛА (ІВАН ДАМІНІКАВІЧ ЛУЦЭВІЧ) (1882–1942)

Янка Купала — першы народны паэт Беларусі, драматург, публіцыст, перакладчык, грамадскі дзеяч, адзін з заснавальнікаў новай беларускай літаратуры і літаратурнай мовы.

Нарадзіўся будучы пісьменнік у сям’і малазямельнага арандатара ў ноч на 7 ліпеня недалёка ад Мінска, у фальварку Вязынка. Яго з’яўленне на свет супала са старажытным народным святам Купалля, назву якога Іван Луцэвіч узяў затым у якасці псеўданіма.

Я. Купала закончыў Бяларуцкае народнае вучылішча (1898). У 1908 г. ён прыехаў у Вільню, дзе працаваў бібліятэкарам у прыватнай бібліятэцы “Веды” Б. Даніловіча і супрацоўнічаў у газеце “Наша ніва”. Я. Купала займаўся на агульнаадукацыйных курсах А. Чарняева ў Пецярбургу (1909–1913), у Маскоўскім універсітэце А.Л. Шаняўскага (1915). З кастрычніка 1913 г. ён зноў у Вільні, супрацоўнічае з “Беларускім выдавецкім таварыствам”, рэдакцыяй газеты “Наша ніва” (1914–1915).

У студзені 1916 г. Я. Купала быў прызваны ў армію: служыў у Мінску, Полацку і Смаленску. Пасля абвясчэння БССР пераехаў са Смаленска на сталае жыхарства ў Мінск. Працаваў загадчыкам бібліятэкі пры Беларускай хатцы, рэдагаваў часопісы “Рунь” і “Вольны сцяг”, быў адным з ініцыятараў стварэння Беларускага драматычнага тэатра, Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, Інстытута беларускай культуры, літаратурнага аб’яднання “Польмя”. У 1925 г. яму было прысуджана званне народнага паэта Беларусі.

Хваля арыштаў, якая ўлетку 1930 г. пракацілася сярод беларускіх пісьменнікаў, дзеячаў навукі і культуры, не абмінула і Я. Купалу. Яго рэгулярна выклікалі на допыты, патрабавалі паказанняў аб “контррэвалюцыйнай” арганізацыі “Саюз вызвалення Беларусі”, лідарам якой ён нібыта быў. Даведзены да адчаю, Я. Купала 27 лістапада 1930 г. зрабіў спробу самагубства. На шчасце, жыццё паэта ўдалося выратаваць. У гады

Вялікай Айчыннай вайны жыў у пасёлку Пячышчы каля Казані. У 1942 г. паэт прыехаў у Маскву і пасяліўся ў аднайменнай гасцініцы; тут ён трагічна загінуў пры нявысветленых абставінах. Пахаваны ў Маскве, а ў 1962 г. урна з прахам Я. Купалы была перавезена ў Мінск на Вайсковыя могілкі.

Я. Купала з'яўляецца аўтарам паэтычных зборнікаў “Жалейка” (1908), “Гусяр” (1910), “Шляхам жыцця” (1913), “Спадчына” (1922), “Безназоўнае” (1925), “Адцвітанне” (1930), “Над ракаю Арэсай” (1933), “Песня будаўніцтву” (1936), “Беларусі ардэнаноснай” (1937) і інш., паэм “Курган” (1910), “Адвечная песня” (1910), “Сон на кургане” (1910), “Бандароўна” (1913), “Магіла льва” (1913), “Яна і я” (1913), п’ес “Паўлінка” (1912), “Раскіданае гняздо” (1913), “Тутэйшыя” (1922), сцэнічнага жарту “Прымакі” (1913), шматлікіх перакладаў, літаратурна-крытычных і публіцыстычных артыкулаў.

У пачатку XX ст. Я. Купала стварае вершы, у якіх развіваецца тэма лёсу дзіцяці, яго выхаду ў вялікі — дарослы — свет, перспектывы розных — гаротных — шляхоў для сялянскага дзіцяці. Да ліку такіх твораў адносяцца вершы-калыханкі “Над калыскай” (“Спі, маленькі мой сыночак!..”), “Над калыскай” (“Люлі, спі, мой сынку!..”), “Сірочая доля”, “Песня сіроткі” і інш. У гэтых творах вобразна мадэлююцца перспектывы жыццёвыя шляхі дзіцяці, на якія яно можа ўзысці пры пэўных сацыяльных абставінах. Літаратурныя героі гэтых вершаў — маці, дзіця, сірата. Маці ўяўляе і агучвае нешчаслівы лёс дзіцяці (“Над калыскай”); лірычны герой асэнсоўвае долю чалавека ад яго нараджэння да смерці (“Сірочая доля”); дзяўчынка выказвае свае скаргі ў сувязі з яе беспрытульным цяжкім сіроцтвам (“Песня сіроткі”). Форма гэтых вершаў — калыханка, песня — знаёмая для юнага чытача, яна спрыяе больш глыбокаму разуменню іх сэнсу.

Галоўная праблема песень-калыханак — праблема накіраванасці, выбару і прыстасавання селяніна да гаротных умоў яго жыцця. Выбар, які ў перспектыве можа прадставіць лёс і жыццё сялянскаму дзіцяці, бесперспектыўны, калі яго вынікі суаднесці з жаданнем маці шчаслівай долі для свайго дзіцяці. Замест жа такой жаданай долі маці асэнсоўвае перспектыву разладу, у пастку якога ў дарослым жыцці можа трапіць яе

сын. Так, у вершы “Над калыскай” (“Спі, маленькі мой сыночак!..”, 1906) маці ў сваёй калыханцы агучвае бязрадасныя факты будучага сынавага жыцця: катаванне ім свайго брата, выраканне маткі, чужацтва на роднай зямлі (апошнія тры страфы). Тут паўстаюць вобразы сірочай долі і сірочага сялянскага жыцця: гора, няпраўда, убор з ліповых лык (лапці), жабрацтва, служба на пана, нястачы, нясперная праца, служба ў войску, батрацкі хлеб, крадзеж, сын як стражнік-кат над братам, як пан, урэшце – чужак на роднай зямлі. Такім чынам ствараецца карціна беспрасветнага гора ў будучым жыцці сялянскага дзіцяці. Абразкі беспрасвецця з долі і жыцця сіраты ўзнаўляюцца Я. Купалам у “Песні сіроткі” (1906–1912): лірычная гераіня не знаходзіць спагадлівую душу, што змагла б яе зразумець і прыгалубіць.

Ахарактарызаваныя вышэй і іншыя творы Я. Купалы пачатку ХХ ст., нягледзячы на прысутнасць у іх тэмы нешчаслівага дзяцінства, у поўным сэнсе нельга вызначаць як творы для дзіцячага чытання. У іх створаны вобразны свет нешчаслівай, бязрадаснай долі сялянскага дзіцяці; гэты свет можа быць цікавым з пазнавальнага боку для навучэнцаў старэйшага ўзросту як мастацкая ілюстрацыя да сацыяльнай беспрасветнасці ў сялянскім жыцці (у тым ліку і дзіцячым) у гэты перыяд.

У вершы “Над калыскай” (“Калыхала маці сына...”, 1919) створаны ўжо іншы вобраз маці, якая спявае калыханку для сына: яна агучвае пажаданні, спраўджванне якіх дазволіць у будучым яе дзіцяці захаваць чалавечы твар. “А як вырасцеш вялікім, – // Не забудзься ты матулі. <...> Не забудзься ты старонкі. <...> Не забудзься гэтай песні. <...> Не забудзь маеі магілы”¹. Гэты Купалаў верш сведчыць пра тое, што ў савецкі перыяд танальнасць яго твораў, у якіх адбываецца зварот маці да сына, мяняецца на больш аптымістычную, светлую, жыццесцвярдзальную.

Я. Купала, як і іншыя пісьменнікі 1920–1930-х гг., надаваў увагу задачам развіцця беларускай літаратуры для дзяцей,

¹ Купала, Я. Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 4 / Я. Купала. Мінск, 1997. С. 60. Далей спасылкі на гэтае выданне даюцца непасрэдна ў тэксе: у дужках рымскай лічбай пазначаны том, арабскай – старонка.

выхавання маладога і новага пакалення беларусаў. Вырашэнню гэтых задач спрыялі, напрыклад, публікацыі яго твораў у перыядычных выданнях для дзяцей: часопісах “Зоркі” (“Песня і казка”, “Сын і маці”, “Бай”, “А Зязюлька кукавала...”, белетрызаваныя “Задачкі” — 1921, “Мароз”, “Кароль” — 1922, “Вяртаюцца з выраю жоравы, гусі...” — 1932), “Беларускі піянер” (“Піянерскае” — 1922, “Мароз” — 1927), “Іскры Ільіча” (“Хлопчык і лётчык” — 1935). Акрамя таго, у гэты час публікаваліся асобныя зборнікі паэта, дзе змяшчаліся творы для дзіцячага чытання (напрыклад, “Хлопчык і лётчык” (1937), “Для дзяцей” (1940)).

Творчасць Я. Купалы непасрэдным чынам звязана з вуснай народнай творчасцю: яе матывамі, вобразамі, паэтыкай, мастацкай формай. Пра гэта сведчаць такія творы, як “Курган”, “Бандароўна”, “Магіла льва”, “Лясная царэўна”, “Над калыскай” (“Люлі, спі, мой сынку!..”), “Над калыскай” (“Спі, маленькі мой сыночак!..”), “Кароль”, “Песня і казка”, “Бай” і інш.

Так, напрыклад, у вершы “Песня і казка” (1921) паэтычна вызначаюцца асаблівасці ўздзеяння казачна-песеннага свету на свядомасць чалавека, у тым ліку і дзіцяці, акрэсліваецца пазнавальная роля яго вобразаў: “*Песня і казка // Ходзяць у пары, // Сеюць па свеце // Дзівы і чары, // \ Будзяць спрасоння // Думкі дзіцячы, // Як той уранні // Промень свяцячы*” (IV; 95).

У вершы “Бай” (1921) створаны вобраз казачнага персанажа або казачніка, апавядальніка Бая. У народных уяўленнях — гэта дзед з барадой, які цікава і займальна расказвае казкі, байкі. “*У забаўлянках з Баем абыгрываюцца словы «баіць», «бай» — апавядай*” (IV; 390). Забаўлянка “Бай” — твор павучальна-пазнавальнага зместу. У ім назіраем “*ланцужковы прыцып паводовы, характэрны для народных «баяў»*” (IV; 390). Казачны персанаж — апавядальнік-Бай — гутарыць з дзіцем з той мэтай, каб пазабаўляць яго. Ён расказвае, як труцень-ашуканец убываецца ў працавітую пчаліную сям’ю і пачынае жыць за яе кошт. Калі на ўсе ранейшыя пытанні Бая пра тое “*баіць ці не*” дзіця адказвала “*баіць*”, то ў фінале верша, даведаўшыся аб дармадстве трутня, яно не жадае далей слухаць аповед пра яго. Гэтым самым аўтар звяртае ўвагу на здольнасць

дзіцяці рабіць адпаведныя маральныя вывады і паказвае ўзор адносін да негатыўных праяў жыцця: дзіця павінна ад іх адмежавацца.

Фальклорныя матывы выкарыстаны Я. Купалам і ў вершы “Мароз” (1921). Тут “трансфармаваны народныя матывы народных казак пры жывёл і чарадзейных казак, героі якіх увайшлі ў дзіцячы паэтычны свет” (IV; 390).

Аповед у гэтым вершы адбываецца да імя персаніфікаванага¹ вобраза Мароза, які расказвае пра свой уладарны шлях па прасторах зямлі. Герой гэтага верша паэтычна прадстаўляе сябе як уладара, панаванне якога бязмежнае, каранаванае “зялёным борам”; яно мае свой “трон-пасад” у выглядзе “белага снегу”, палац у выглядзе “лесу буйнога, вяцвістага”, што “ір-дзіцца брыльянтамі скрозь”. Як сапраўдны валадар мароз мае і сваіх слуг: ваўка, мядзведзя, вавёрку, лася. Мароз рэпрэзентуе сябе гасцінным і клапацівым гаспадаром прасторы, на якой ён валадарыць: “Хто ў гасці ка мне забярэцца, // Тулю тых, галублю іх сон. // І казкі шапчу ім аб шчасці, // І цемру зганяю з вачэй...” (IV; 95). Аднак жа такі клопат небяспечны для чалавека. І вось у гэтым сэнсе верш вымагае дадатковага тлумачэння для дзяцей з боку дарослых: не заўсёды прыбагнае з прыродных праяў карыснае для чалавека. Тут можна правесці паралель паміж гэтым твораў і казкай Г.Х. Андэрсэна “Снежная каралева”.

Некаторыя з вобразаў прааналізаваных вышэй твораў Я. Купалы дакастрычніцкага часу трансфармаваны і ў яго лірыку савецкага часу: вобразы маці і сына з аднайменных вершаў, што маюць сацыяльны, сямейна-побытавы змест.

Так, у вершы-дыялогу “Сын і маці” (“Мамка, мамка! Што так плачаш?..”, 1919) хлопчык пытаецца ў маці, чаму яна так плача, глядзячы ў неба, ды яшчэ “крыжамі яго знача”. Маці адказвае, што ад неба залежыць ураджай, — град можа выбіць

¹ “Персаніфікацыя, тое, што ўвасабленне. <...> “Увасабленне <...> — разнавіднасць метафары, якая заключаецца ў наданні чалавечых уласцівасцей рэчам, прадметам, з’явам прыроды. Гэта знайшло адлюстраванне ў фальклорных творах — казках, легендах, байках і г. д.” (гл.: Рагойша, В. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах : дапаможнік / В. Рагойша. Мінск, 2001. С. 243, 335).

збожжа. Чорная хмара праходзіць, не зачэпіўшы хату, але ж маці “плача без упынку”. І гэта надта здзіўляе сына: “— Мамка, мамка! Ужо мінула // Чорна хмара й не чапнула // Нашу хату і збажынку, // А ты плачаш безупынку ...” (IV; 56).

Агучанае ў фінале твора пытанне сына застаецца без адказу. Верш заканчваецца шматкроп’ем. Яго сэнс, як і магчымы сэнс не агучанага маткаю адказу, дастаткова складана растлумачыць чытачу-дзіцяці. У той жа час выхавацель, настаўнік, пры неабходнасці можа мець на ўвазе наступнае тлумачэнне акрэсленага вышэй абрыву, умаўчання ў гэтым Купалавым вершы. Такі фінал гутаркі маці і сына невыпадковы. Ён дае магчымасць змадэляваць (з пазіцыі гістарычнай рухомасці твора) канчатковае выказанне маці: хмара ў небе — гэта не апошняя (і не самая страшная) навала ў іх жыцці. У такім выпадку можа паўстаць наступнае пытанне: што маці пры гэтым мае на ўвазе? Дзеся адказу на яго варта прыгадаць, што верш быў напісаны ў 1919 г. Гэта быў перыяд, калі Я. Купала, асэнсоўваючы сучаснае жыццё (новая ўлада на Беларусі, нямецкая і белалпольская акупацыі Бацькаўшчыны), палітычныя, грамадскія перспектывы краю, знаходзіўся на раздарожжы сацыяльных сімпатый і антыпатый. Пры гэтым, відаць, паэт дапускаў, што ад Варшавы Беларусь не дачакаецца светлай будучыні. У той жа час і спадзяванні на Маскву ў адносінах да Беларусі ў гэты перыяд у яго былі не самымі светлымі. Па якім шляху ісці, якую яшчэ хмару чакаць? Вось пытанні, на якія канчаткова ў той час не мог адказаць ні сам паэт-Прарок, ні маці-Радзіма з яго верша. Гэтая разгубленасць і хаваецца ў шматкроп’і, якім заканчваецца твор.

Верш “Сын і маці” (“Мамка, мамка, нам сягоння...”, 1921) прасякнуты патрыятычным пафасам нацыянальнага зместу. У форме гутаркі Я. Купала вырашае праблему доказнага, ілюстрацыйнага разумення школьнікам-хлопчыкам паняцця “Беларусь”, пра якое ішла гаворка ў школе і якую герой верша не зразумеў. Маці імкнецца даходліва адказаць на пытанні сына пра тое, што такое Беларусь як частка акаляючай прасторы, хто такія беларусы і што такое беларуская гутарка. У выніку ў свядомасці хлопчука фарміруецца адчуванне ўласнай значнасці як беларуса, пачуццё нацыянальнай гордасці:

“— Ну, ўжо знаю, мамка! // Як у люстры бачу, // Пакажу я ўсяму свету, // Хто я дый што значу!” (IV; 100).

Цэнтральныя вобразы падзейнай прасторы верша — вобразы сына і маці. Вобразы акаляючай прасторы — гэта названыя маці аб’екты геаграфічнай прасторы і яе насельнікі, якія з’яўляюцца носьбітамі і захавальнікамі роднай мовы. Доказы маці прасякнуты замілаванасцю тым, пра што яна распавядае сыну. Такая прыхільнасць і любасць маці да ўсяго роднага перадаецца і сыну, які сцвярджае наступнае: “<...> Дык багат я, // Меўшы столькі цудаў: // Гэткім чынам я ніколі // Служкаю не буду” (IV; 99).

Да твораў дыдактычнага зместу адносяцца Купалавы белетрызаваныя “Задачкі” (1921). У іх не проста прапановуецца матэматычная ўмова, але і акрэсліваецца падзейная сітуацыя, якая вымагае лагічнага вырашэння.

“У двух пастушкоў было 12 авечак.

Адзін пастушок кажа другому:

— Каб ты даў мне адну авечку, тады іх у нас было б параўну.

А другі пастушок адказвае:

— А каб ты мне даў адну авечку, то я меў бы іх у два разы больш таго, што астанецца тады ў цябе.

Колькі авечак было ў кожнага пастушка?” (IX; 559).

Дзве наступныя “Задачкі” спрыяюць, акрамя іншага, развіццю лагічнага мыслення і вынаходлівасці дзіцяці. Вось прыклад адной з іх.

“Трэба было чалавеку перавязці чэраз рэчку воўка, казу і капусту. Усяго зараз памясціць у чайку не можна было: чайка была малая. Чалавеку прыходзілася перавозіць усё паасобку.

Але калі ён возьме з сабой капусту, то воўк з’есць казу; калі ўзяць воўка, то каза з’есць капусту. Як іх перавязці, прымаючы пад увагу, што воўк капусту не есць?” (IX; 559).

Да твораў Я. Купалы аб дзіцячых захапленнях, свеце дзіцячых уяўленняў адносяцца вершы “Кароль”, “Хлопчык і лётчык” і інш. Калі ў вершы-апаведзе “Кароль” (1922) адлюстраваны вобразныя ўяўленні хлопчыка-пастушка, што бачыць сябе каралём на прасторы, дзе пасецца яго статак, то лірычны герой верша “Хлопчык і лётчык” (1935) — гэта маленькі рамантык новага часу. Твор вельмі ўдала перадае

гераічна-рамантычныя захапленні і памкненні дзяцей савецкага часу. Варта адзначыць, што гэты верш-зварот (верш-прамова) быў папулярным сярод дзяцей на працягу цэлай эпохі. І гэта натуральна: у ім праўдзіва, жыва, пераканаўча, матывавана перададзены памкненні маленькага хлопчыка, які марыў стаць лётчыкам. Стыль гэтага твора вызначаецца меладычнасцю мовы, ён перадае рамантычную ўзнёсласць мары сямігадовага прамоўцы: *“Мне ўжо надакучыла дома — // У дзіцячы хадзі адно сад, // А так паглядзеў бы, вядома, на іншы парадак і лад. // \ Вазьмі ж мяне, лётчык, хачу я // Пабыць у людзях, паглядзець, // Як месяц на небе начуе, // Як блукае ў лесе мядзведзь, // \ Як свецяцца ночкаю зоры, а днём не відаць іх чаму, // \ Як рэчкі ў далёкія моры // Улетку пльвуць і ў зіму”* (V; 154).

У 1942 г. быў напісаны верш-зварот “Хлопчык і лётчык на вайне” (“Савецкая Беларусь”, 1942). Хлопчык, трэба меркаваць, усё той жа, што і ў вершы 1935 г., але яму ўжо болей гадоў. У гэтым сэнсе “Хлопчык і лётчык на вайне” з’яўляецца своеасаблівым працягам “Хлопчыка і лётчыка” (першыя два радкі амаль даслоўна паўтараюцца). Герой верша таксама марыць быць лётчыкам, толькі ўжо дзеля таго, каб помсціць фашысцкім захопнікам за зробленае імі зло. У час Вялікай Айчыннай вайны, пасляваенны перыяд гэты верш выконваў пэўную грамадзянскую функцыю, але пазней яго значнасць як літаратурнага твора становіцца мінімальнай, бо ён пазбаўлены той вобразнай і эстэтычнай напоўненасці, якая павінна быць у вершаваным творы.

Тэма моладзі развіваецца ў вершах Я. Купалы “Алеся”, “Сыны” (1935), якія ўключаліся ў зборнікі “Хлопчык і лётчык” (1937) і “Для дзяцей” (1940).

У вершы “Алеся” (1935) разгортваецца матыў калыханкі, пра які ішла гутарка ў ахарактарызаваных вышэй вершах: “Над калыскай” (“Спі, маленькі мой сыночак!..”), “Над калыскай” (“Люлі, спі, мой сынку!..”). Тут калыханка маці прадказвае будучае жыццё дачкі. Аднак у гэтым вершы бязрадасныя прадчуванні маці не спраўджаюцца: *“Не згадала матуля, // Што выйдзе з Алесі”* (V; 65). Дзяўчына “Паляцела да сонца пералётнай птушкай”: яна *“як ястраб з высатаў // Скача з парашутам <...> Самалётавым крыллем // Воблакі калыша”* (V; 66).

У творы робіцца акцэнт на тым, што дасягненні Алесі – гэта вынік новага, спрыяльнага для маладога пакалення жыцця.

Перспектывы новага жыцця ў лёсе маладога пакалення паэтычна асвятляюцца таксама і ў вершы “Сыны” (1935). На пытанне бацькі “*Кім <...> кожны быці хоча*” яго шэсць сыноў не проста адназначна адказваюць (трактарыстам, рабочым, камандзірам карабля, лётчыкам, вайскоўцам, паэтам), а яшчэ пры гэтым вызначаюць грамадскую карыснасць іх мары, калі яна спраўдзіцца.

Аптымізм гэтых і іншых вершаў Я. Купалы сацыяльна абумоўлены: ён выкліканы тымі ідэалагічнымі тэндэнцыямі, што дамінавалі ў той час у грамадстве, – фарміраванне грамадскай думкі пра будучае жыццё моладзі як самае шчаслівае ў цяперашнім і будучым часе.

Частка паэтычнага эпаса Я. Купалы ўключана ў сферу чытання навучэнцаў: фальклорныя паэмы “Курган”, “Бандароўна”, “Магіла льва” (1913). “Курган”, “Бандароўна”, акрамя іншага, даюць юным чытачам узор імкнення чалавека да справядлівасці і свабоднага жыцця. Паэма “Магіла льва” адлюстроўвае шлях Машэкі да помсты за здраду ў каханні, вынік якой – страта ім чалавечага аблічча і немагчымасць вярнуць яго.

Асновай сюжэта паэмы “Гусяр” з’яўляецца канфлікт паміж князем і гусяром. Першы загадвае праспяваць такую песню, якая б пацешыла князевых гасцей на вяселлі яго дачкі. Гусяр жа, нягледзячы на пагрозу князя (“*Запнеш па душы, дасі ўцехі гасцям – // Поўны гуслі насыплю дукатаў; // Не пад мысль будзе песня твая каму-небудзь нам – // Канапляную возьмеш заплату <...>*” (VI; 55)), у сваім спеве агучвае пакуты і невыноснае жыццё князевых падданых, што сваёй невымерна цяжкай працай стварылі тыя выгоды, якімі карыстаецца і пацяшаецца князь. За свой смелы ўчынак гусяр паплаціўся жыццём: яго жывым закапалі ў магіле. Фінал паэмы заклікае чытачоў “*слухаць душой*” курганы, якія “*шмат чаго нам гавораць*”. Курган, у якім пахаваны гусяр, – гэта сімвал духоўнага багацця, мужнасці, стойкасці нашых продкаў. Апошнія радкі твора заклікаюць “*зразумець голас*” гэтых курганоў, каб “*не зазнаў бы ніколі больш гора*” той, хто зможа “*слухаць*

душой”. Паэма “Курган” спрыяе духоўнаму ўзвышэнню нашчадкаў паэта-прарока.

У паэме “Бандароўна” праводзіцца думка пра тое, што свабодалюбівы чалавек не згодны трапляць пад уціск іншага. Такой асобай у творы з’яўляецца Бандароўна, якая супрацьстаіць самому князю Патоцкаму, што вырашыў прымусам узяць яе сабе за жонку. Купала паказвае чалавечую годнасць і моц духу сваёй гераіні. Гэтая паэма, як і “Курган”, заканчваецца трагічна: Бандароўна гіне ад рукі пана Патоцкага, якому яна не скарылася. Гераіня твора — ахвяра панскага “права” на ўсёдазволенасць. Яна ахвяруе сваім жыццём дзеля ўласнай волі, магчымасці рабіць той выбар, які ўяўляецца ёй правільным і прымальным. У той жа час Бандароўна і пераможца: яе непакорны дух натхняе на паўстанне, якое заканчваецца перамогай.

У спадчыне Я. Купалы, якая ўключаецца ў кола дзіцячага чытання, дамінуюць творы з сацыяльнымі матывамі. Тэма нешчаслівага лёсу дзяцей і падлеткаў, якой у пераважнай большасці прысвечаны творы дарэвалюцыйнага часу, у 1920—1930-я гг. саступае месца адлюстраванню перспектывы лепшага жыцця ў савецкі час. Відавочнай з’яўляецца сувязь вершаваных твораў Я. Купалы з традыцыямі беларускага фальклору, што знайшло сваё ўвасабленне ў адпаведных формах (калыханка, песня, забаўлянка і інш.), вобразах (маці і яе дзеці, Бай, народныя змагары, персаніфікаваныя вобразы і інш.), фальклорнай паэтыцы і стылістыцы (народныя эпітэты, параўнанні, метафары, прыёмы паралелізму і інш.). Купалавы творы — гэта важны складнік той часткі беларускай літаратуры, якая выконвала і выконвае надзённыя задачы выхавання маладога пакалення беларусаў.

Пытанні і заданні

1. З якімі дзіцячымі перыядычнымі выданнямі супрацоўнічаў Я. Купала? Вызначце вынікі гэтага супрацоўніцтва.
2. Вызначце і ахарактарызуйце вобразы, праблематыку дакастрычніцкіх Купалавых вершаў пра будучы лёс дзяцей.
3. У якіх вершах савецкага часу Я. Купалы створаны вобразы дзяцей, падлеткаў? Ахарактарызуйце мары герояў гэтых твораў, акрэсленыя аўтарам, і магчымыя вынікі іх жаданняў і памкненняў.

4. Раскрыўце сувязь творчасці Я. Купалы з традыцыямі беларускага фальклору.

5. Падрыхтуйце рэфератыўнае паведамленне на тэму “Жыццёвы і творчы шлях Я. Купалы ў гістарычных фактах, дакументах і ўспамінах”.

6. Змадэлюйце з малодшымі навучэнцамі рашэнне белетрызаваных Купалавых “Задачак”, развіваючы іх актуальнасць у створаным навучэнцамі казачным сюжэце. Падрыхтуйце адпаведны сцэнарый імпрэзы “Чароўны свет казкі з задачкамі”.

Літаратура

Асноўная

1. Беларуская дзіцячая літаратура : хрэстаматыя / аўт.-уклад. М.Ф. Шаўлоўская. Мінск, 2003.

2. Купала, Я. Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 3 / Я. Купала. Мінск, 1997.

3. Купала, Я. Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 5 / Я. Купала. Мінск, 1998.

4. Купала, Я. Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 6 / Я. Купала. Мінск, 1999.

5. Купала, Я. Поўны збор твораў. У 9 т. Т. 9 / Я. Купала. Мінск, 2003.

6. Рагойша, В. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах : дапаможнік / В. Рагойша. Мінск, 2001. С. 243, 335.

Дадатковая

1. Багдановіч, І.Э. Янка Купала / І.Э. Багдановіч, Ж.К. Дажукнас // Беларускія пісьменнікі : біябібліяграфічны слоўнік. У 6 т. Т. 2. Мінск, 1993.

2. Гнідамёдаў, У.В. Янка Купала : жыццё і творчасць / У.В. Гнідамёдаў. Мінск, 2012.

3. Колас, Г. Лёс Купалы – міфы і рэальнасць / Г. Колас // Палымя. 1994. № 10. С. 151–216.

4. Літвінаў, Р.К. Вершы Я. Купалы для дзяцей / Р.К. Літвінаў // Беларуская літаратура. Вып. 9. Мінск, 1991. С. 63–72.

5. Янка Купала. “Мне сняцца сны аб Беларусі...” : успаміны, эсэ, артыкулы, дакументы / уклад. Г. Шаблінская. Мінск, 2012.

6. Янка Купала : энцыклапед. даведнік / рэдкал. : І.П. Шамякін [і інш.]. Мінск, 1986.

7. Яфімава, М.Б. Зямля бацькоў, зямля святая : матэрыял для правядзення літаратурных вечарын / М.Б. Яфімава. Мінск, 1997.